

Da de polske jøder kom til Danmark

Først fra november 1969 figurerede de polsk-jødiske flygtninge, der var begyndt at komme til Danmark allerede året forinden, i danske aviser. Hvordan det lykkedes at holde pressen i ave, skriver Rikke Smedegaard om i sin artikel om mediedækningen af de polsk-jødiske flygtnings ankomst til Danmark og den politiske situation i perioden.

Af Rikke Smedegaard

I Danmark har vi en gruppe mennesker, som ofte går under fællesbetegnelsen ”de polsk-jødiske flygtninge”. De deler en særlig historie, og deres vej til Danmark handler om koldkrigspolitik, national selvforståelse og identitet. Der refereres til den gruppe af flygtninge med jødisk baggrund, som kom til Danmark fra Polen i perioden 1968-1973. De har en utrolig historie hver og en, og i ny og næ finder disse historier vej til aviserne. Tidligere på året, i marts var det, kunne man i *Berlingske* læse om Motel Ostrynski, som efter mange år i Danmark havde valgt at forson sig med Polen og vende hjem til det land, som tidligere havde fordrevet ham og gjort ham statsløs.¹ Det var en interessant artikel, som berørte tilhørsforhold og identitet.

Pressens interesse for de polsk-jødiske flygtninge var særlig stor i perioden for deres ankomst til Danmark, hvor nyhedsstrømmen udviklede sig over tid og skiftede vinkel i de mere end 300 artikler, som omtalte emnet fra 1968-1971. Hvordan var den politiske situation i forhold til flygtninge og mediedækningen i denne periode i dansk historie? Og hvilken rolle spillede den kolde krig og det faktum, at flygtningene var jøder? Det vil jeg se nærmere på i denne artikel, som bygger på mit speciale fra 2006: *Jøders flugt fra ufred i Polen til frihed i Danmark*.

Antijødisk propaganda igen-igen

Polens historie, som på dette punkt ikke er unik, er også en historie om antisemitisme.² De polsk-jødiske relationer går godt tusind år tilbage i tiden. Siden Middelalderen har jøder immigreret til Polen i takt med, at de blev udvist og forfulgt i andre europæiske lande. Friheden i Polen og det delvise selvstyre gjorde, at menigheden trivedes i en form for parallelsamfund, hvor man primært talte jiddisch. I takt med at den polske nationalisme blomstrede frem fra starten af 1800-tallet, blev jøderne i stigende grad udgrænset og betragtet som en separat nation. ”Jødespørgsmålet” vakte løbende interesse også efter Anden Verdenskrig og Holocaust. Flere pogromer fandt sted, blandt andet i Kielce, med afsæt i religiøs antisemitisme.

Senere blev politisk antisemitisme instrumenteret under det kommunistiske styre et modsvar på regimets identitets- og legitimitetskrise, der byggede videre på allerede etablerede fordomme om jøder.³ Således blev jøderne i Polen genstand for kommunistpartiets antizionistiske politik, og de selvsamme jøder, som havde kæmpet for et bedre Polen og tjent det kommunistiske styre, blev nu udsat for diskrimination og forfølgelse. I den kommunistiske propaganda hed det, at jøderne frivilligt forlod Polen for at skabe et nyt liv i Israel.

Det danske selvbillede og kold krig

I kølvandet på Anden Verdenskrig skulle der findes en løsning på de mange statsløse flygtninge, som krigen havde afstedkommet. Resultatet blev FN's flygtningekonvention 1951, som Danmark var det første land til at ratificere. Men det var ikke flygtningekonventionen, som gjorde sig gældende, da Danmark besluttede at tage imod et unavngivet antal jødiske flygtninge fra Polen. Derimod viser min undersøgelse af dansk flygtningepolitik i perioden, at der herskede konsensus om, at landet burde følge sin såkaldte humanitære tradition, som daværende formand for Dansk Flygtningehjælp Isi Foighel beskriver således:

Da den danske regering besluttede at åbne grænserne for de forfulgte, så var dette et udtryk for, at man dog i Danmark havde lært noget af Europas nyeste historie, og man viste derved, at man var parat til at leve op til den humanitære tradition, vi har.⁴

Desuden bør det nævnes, at økonomisk højkonjunktur tillod en liberal flygtningepolitik. Samtidig stod det også klart, at Danmark ikke kunne offentliggøre sin holdning til spørgsmålet om de polske jøder, da det kunne påvirke forholdet mellem Polen og Danmark uhensigtsmæssigt. Derfor måtte trafikken af statsløse flygtninge mellem Polen og Danmark ikke blive omtalt i dagspressen. Da *Ekstra Bladet* alligevel skrev en artikel med overskriften "Hundrede af østemigranter til Danmark" den 9. juli 1969, afviste man fra politisk side, at der lå mere i sagen. Det blev besluttet ikke at orientere pressen, men at holde kortene tæt ind til kroppen, idet der ikke var garanti for, "at der ikke eventuelt er en avis, der springer uden for folden", som Peter A. Sally fra Udenrigsministeriet udtalte.⁵

Imidlertid blev det sværere og sværere at undgå omtale af flygtningene, som kom til landet i store tal. Til trods for presset fra medierne lykkedes det dog i det store hele at tilbageholde skriverier helt frem til den 13. november 1969, hvilket var dagen efter, at udenrigsminister Poul Hartling havde svaret på spørgsmål om emnet i Folketinget. Dette syntes at have fungeret som grønt lys til, at pressen nu kunne tale om det, som de længe

havde kunnet observere. Fra politisk side må man have vurderet, at den danske hjælpeaktion ikke havde affødt reaktioner fra Polen, og derfor kunne offentligheden orienteres, uden at det ville få betydelige konsekvenser. Polen havde ej heller stoppet for fri udrejse pr. 1. september 1969, som de ellers havde varslet.⁶ *BT* skrev den 13. november: "Hartling: Jeg må være diskret, men vi hjælper jøderne fra Polen".

Bladet fra munden – 1,2,3 skriv

Straks da emnet blev givet frit fra politisk side, var interessen fra pressen stor. Medierne beskrev situationen og baggrunden for flygtningenes ankomst til Danmark. Diskursen var præget af medfølelse og solidaritet. Forståelsesrammen var grundfæstet i selvopfattelsen om den humanitære tradition og myten om redningen af danske jøder i oktober 1943. Artiklerne handlede i overvejende grad om den kranke og yderst uretfærdige skæbne, jøderne fra Polen led. Der blev rapporteret fra det såkaldte "Depressionens skib" (*Politiken* den 16. november 1969), som refererede til Hotelskibet St. Lawrence i Københavns Havn, hvor flygtningene blev indkvarteret. Også opfattelsen af den danske folkekarakter som værende "os der redder jøder", kom tydeligt til udtryk som afspejlet i *Berlingske Tidendes* overskrift fra den 7. december: "Jøders flugt fra ufred i Polen til frihed i Danmark".

Fra januar 1970 ændrede indholdet sig, og fokus flyttede sig væk fra de polske jøder som værende stakkels ofre for endnu en forfølgelse og hen mod de praktiske problemstillinger og flygtningenes indtræden i det danske samfund. Artiklerne blev langt mindre emotionelle og mere handlingsorienterede. Der kom fokus på integration og vigtigheden af at lære dansk. Diskursen var stadig positiv, og kun i ganske få tilfælde blev de polsk-jødiske flygtninge omtalt som "fremmede". Den polske presse benægtede alle beskyldninger om jødeforfølgelser, og denne moddiskurs fik spaltepads i *Land og Folk*, som nærmest stod for en antitematisering af emnet. Samlet set blev der i perioden for min undersøgelse fra 1968-1971 skrevet mere end 300 artikler og læserbreve om de polsk-jødiske flygtninge. Mediedækningen fylder mest i umiddelbar forlængelse af, at pressen fik grønt lys til

Da de polske jøder kom til Danmark

at skrive om emnet, hvilket vil sige slutningen af 1969 og starten af 1970, hvor de polsk-jødiske flygtninge i Danmark var en nyhed.

Jøde eller polak?

Som beskrevet var det afgørende for både den politiske beslutning om at føre en lempelig flygtningepolitik samt pressens og offentlighedens sympati, at flygtningene fra Polen var *jøder*. Historien passede ganske enkelt som fod i hose med den danske nationale fortælling og hjalp tilmed til at udbygge og forstærke selvforståelsen.

Men for mange af flygtningene selv var det jødiske islæt dog ofte tvetydigt og årsag til identitetskrise. Flere havde som aktive kommunister sagt farvel til religionen. Andre havde ladet deres jødiske ophav falde i baggrunden efter Holocaust og efterfølgende pogromer i Polen. Således levede mange et sekulariseret liv, hvor religionen var underordnet og forholdet til jødedommen i højere grad kulturelt funderet. På den måde følte mange sig ikke som jøder, men som polakker. Dette til trods blev de forfulgt på grund af deres jødiske afstamning. Man kunne for eksempel blive fyret fra sit job alene af den årsag, at man havde et jødisk fornavn.

I Danmark, hvor der blev lagt vægt på flygtningenes jødiske afstamning, opstod der uoverensstemmelser med det eksisterende jødiske samfund, da hovedparten af flygtningene fra Polen som skrevet ikke var religiøse og således ikke fulgte jødiske traditioner. På den måde passede gruppen, som også i sig selv var mangfoldig, ikke ind i den kasse, som andre identificerede dem med, og gruppen var ikke umiddelbart forenelig med det eksisterende dansk-jødiske samfunds selvopfattelse og den traditionelle dansk-jødiske rammefortælling. Det fremgår af de kvalitative interviews i mit speciale fra 2006, at den påtvungne jødiske identitet forvoldte en række identitetsrelaterede problemer. Efter ankomsten til Danmark stod mange af flygtningene tilbage med splittede identiteter og følte sig allermost som polakker.

Som indledningsvist omtalt valgte Polen for nogle år siden at give mulighed for, at de, som ønskede det, kunne få genetableret deres statsborgerskab, og dermed

anerkendte Polen, at de begik en uret mod deres jødiske statsborgere for 50 år siden. Nogle valgte at benytte sig af muligheden, men jeg har desværre ikke tal på hvor mange. Andre kom sig aldrig over at være tvunget ud af Polen for anden gang i deres liv og havde således mentalt slettet deres tilhørsforhold til Polen. Historien om de mere end 2.600 polsk-jødiske flygtninge, der kom til Danmark, er et forholdsvis ubeskrevet område i dansk historie. Det er dog givende, at de polske jøders historie stadig finder vej til medierne 50 år efter deres ankomst til Danmark og således minder os om deres unikke historie.

LITTERATUR

Alsterdal, Alvar

1969 *Antisemitism, antisionism. Exemplet Polen*. Stockholm: Bökforlaget Aldus/Bonniers 1969.

Bak, Sofie Lene

2001 *Jødeaktionen oktober 1943. Forestillinger i offentlighed og forskning*. København: Museum Tusulanums Forlag 2001.

Blatman, Daniel

1997 "Polish Antisemitism and 'Judeo-Communism'. *Historiography and Memory*". *East European Jewish Affairs*. Vol. 27, No. 1, 1997, s. 23-43.

Dansk Flygtningehjælp

1997 *Flygtningetal: Statistik om asylansøgere og flygtninge i Danmark og verden*. København 1997.

Dybkjær, Mette og Nanna Nygaard Andersen

2001 *Polske jøder. Uønskede i deres hjemland, velkomne i Danmark. Et projekt om de polske flygtninge, der kom til Danmark 1969-72*. Upubliceret afhandling fra Roskilde Universitetscenter 2001.

Da de polske jøder kom til Danmark

Fenigsen, Alicja

1982 *Det var så meget. En fremmeds fortælling.*
København: Gyldendal 1982.

Foighel, Isi

1983 "De polske flygtninge 1969-1970".
Niels-Christian Andersen og Hans
Gammeltoft-Hansen, *Flygtningehjælp.*
København: Dansk Flygtningehjælp 1983.

Hartling, Poul

1981 *Politisk udspil. Erindringer 1964-1971.*
København: Gyldendal 1981.

Horowitz, Linda

1996 *Blandt danske jøder: et fotografisk portræt.*
København: Fotografisk Center 1996.

Ilicki, Julian

1988 *Den föränderliga identiteten. Om
identitetsförändringar hos den yngre
generation polska judar som indvanrade
till Sverige under åren 1968-1972.* Åbo:
Sällskapet för Judaistisk Forskning 1988.

Kindl, Gotthard

1992 "Antisemitismus und Krise. Versäumnisse
und Chancen polnischer Politik". Peter
Bettelheim, Silvia Prohinig og Robert Streibel
(red.), *Antisemitismus in Osteuropa. Aspekte
einer historischen Kontinuität.* Wien:
Picus Verlag 1992, s. 65-82.

Lendvai, Paul

1971 *Anti-Semitism without Jews. Communist
Eastern Europe.* New York: Doubleday and
Company 1971.

Roth, Nina

1999 "Den polsk jødiske tvangsemigration
1969-1973 – et tilbageblik på tredive år i
Danmark". *Rambam*, Nummer 8.
København: Selskabet for Dansk Jødisk
Historie og C.A. Reitzels Forlag A/S,
1999, s. 6-31.

Schatz, Jaff

1989 *The generation. The rise and fall of the
generation of Jewish Communists of Poland.*
Lund: Lunds Universitet 1989.

Smedegaard, Rikke

2006 *Jøders flugt fra ufred i Polen til fristed i
Danmark - en undersøgelse af de
polske-jødiske flygtninge 1969-73.*
Upubliceret afhandling fra Københavns
Universitet 2006.

UPUBLICEREDE KILDER

Rigsarkivet (RA):

Udenrigsministeriet, almindelige journalsager,
1946-72:

Journalnr. 17.D.52.C, (1-4), 1968-72 (Polske Jøder)

Journalnr. 17.D.52.F, (1), 1971-72 (Dansk Flygtninge-
hjælps forretningsudvalg)

NOTER

1. *Berlingske*, 11.03.2018.
2. Læs mere om pogromerne i Gotthard Kindls bidrag til bogen *Antisemitismus in Osteuropa* (1992).
3. Kindl 1992, s. 66.
4. Foighel 1983, s. 74.
5. RA Jr. Nr. 17.D.52.C.
6. Polsk nyhedsbureau P.A.P, 11. juni 1969.

Da de polske jøder kom til Danmark